

Zapiski, ocene in poročila

VIKTOR KUDELKA O SLOVENSKI PROZI, DRAMATIKI IN LITERARNI ZGODOVINI

Češkega literarnega zgodovinarja Viktorja Kudělke v Jeziku in slovstvu ni treba posebej predstavljati. Pred dvema letoma je to storil France Dobrovljc v poročilu o slovenicah v Slovanskem prehledu 1963 (JiS IX, str. 76), kjer je podrobneje spregovoril o njegovem članku *Kaj je novega v slovenski poeziji*. Povemo naj le to, da je Kudělka med tem leto dni študiral v Ljubljani in se še boljze seznanil s slovensko književnostjo in njenimi problemi. Pregledu povojne poezije sta sledila pregled proze in dramatike (oba v Slovanskem prehledu), v Slavii 1966 pa obširen pregled slovenske literarne zgodovine v letih 1945—1965.

Povojna literarna ustvarjalnost je tema, ki vedno bolj priteguje in zaposluje generacijo mlajših slovenskih literarnih zgodovinarjev. Ne samo zaradi svojevrstne dinamike in aktualnosti, v veliki meri je to zanimanje tudi izraz novih pogledov na literarno zgodovino, prelom zahtevo po nujni časovni odmaknjenosti obravnavanih del. Ni to prelom s slovensko literarnozgodovinsko preteklostjo, le poskus ob spoznavanju in upoštevanju njenih pozitivnih ugotovitev ujeti skupen utrip s sodobnostjo in svetom. Temu hotenju se je s svojimi članki in razpravami pridružil tudi naš avtor. Z izrednim, za neslovenca kar neverjetnim poznavanjem gradiva in problemov ter z natančnostjo, ki bi jo želeli vsakemu literarnemu zgodovinarju, razgrinja češkemu bralcu podobo literarnega in literarnozgodovinskega dogajanja na Slovenskem po drugi svetovni vojni. Verjetno je oznaka češkemu bralcu preskromna in preozka, saj sta si reviji, v katerih so prispevki natisnjeni, s svojo tradicijo in kvaliteto zagotovili vidno mesto v slovanskem, pa tudi v velikem delu neslovanskega sveta.

Članek *Co nového v slovinské próze* (Slovanský přehled 1964, 101—105) je v celoti dosegel svoj namen: v najznačilnejših obrisih prikazati razvojni tok povojne slovenske proze. Avtor se je v njem oprl v glavnem na razpravo H. Glušičeve *O slovenski povojni prozi* (JiS VIII, str. 11—17) ter na ocene posameznih del.

Prozno ustvarjanje po drugi svetovni vojni deli na tri obdobja. Prvemu dajejo obeležje pisatelji, ki so svojo ustvarjalno pot začeli že pred vojno, v obdobju socialnega realizma, in so v povojnih letih svoje delo nadaljevali bogatejši za izkušnje in trpljenje druge svetovne vojne (Prežihov Voranc, France Bevk, Juš Kozak, Anton Ingolič, Miško Kranjec, Ciril Kosmač, Ivan Potrč, Míra Mihelič). Ohranili in izpopolnili so realistični način pripovedovanja, snov zajemajo delno iz predvojnega življenja, delno iz narodnoosvobodilnega boja. Le izjemoma prodíra v slovensko prozo tega obdobja tudi povojna stvarnost.

Od začetka petdesetih let dalje pa se kažejo tudi med pripadniki te generacije nove težnje, ki so našle svoj izraz v Kosmačevem *Pomladnem dnevu* in v Potrčevem romanu *Na kmetih*. Nov pojav tega obdobja so književna dela Bena Zupančiča, Alojza Rebule, Andreja Hienga in Lojzeta Kovačiča.

Za tretje razvojno obdobje (od druge polovice petdesetih let dalje) je značilen predvsem kvantitativen razmah proznega ustvarjanja, na prelomu petdesetih in šestdesetih let pa proces generacijske, umetnostne in nazorske diferenciacije. Značilna za to obdobje je proza Vladimíra Kavčiča, Dominika Smoleta, Smiljana Rozmana, Marjana Rožanca, Petra Božiča, Marjana Kolarja itd.

Po tej uvodni razvrstitvi je Kudělka v drugem delu članka obdelal povojno prozo z vidika dveh najbolj pogostnih tem: narodnoosvobodilnega boja in slikanja povojne stvarnosti. Obe temi (zlasti še prva) družita pripadnike skoraj vseh generacij, analiza posameznih del pa kaže razlike v oblikovanju iste snovi ne samo med skupinami, temveč tudi znotraj skupin samih.

Le težko je zajeti najnovejši slovenski prozni izraz v tri in pol strani dolgem članku. Ob težnji pokazati najznačilnejše je bil avtor prisiljen skoraj popolnoma opustiti vsakršno estetsko vrednotenje posameznih del. In tako je ostalo ob strani nekaj avtorjev ali pa del, ki bi v obširnejšem pregledu nujno morala najti svoje mesto. Npr.

roman Alojza Rebule *Senčni ples* ali vsa proza Borisa Pahorja. Tudi svojevrstno oblikovanje Danila Lokarja bi kazalo omeniti, prav tako knjigo novel Vladimira Kralja. Pri oblikovanju tematike NOB imata svoj delež tudi Matevž Hace in Karel Grabeljšek. Te pripombe ne nameravamo biti kritična, le dopolnilo sicer dobrega, a prezgoščenega pregleda. Ne moremo pa se strinjati z uvrstitvijo Mire Miheličeve med prozaike, katerih dela so značilna za prvo povojno obdobje. Res je sicer, da je začela pisati že pred vojno, res je tudi, da po letih spada med mlajše predstavnike te generacije; tudi tematika njenih del sega v predvojni, medvojni in povojni čas. V času pa, ki naj po avtorjevem mnenju omejuje začetno obdobje slovenske povojne proze, sega ustvarjalnost Mire Miheličeve skoraj izključno na področje dramatike.

V zadnjih treh letih, odkar je bil članek napisan, se je slika slovenske proze nekoliko dopolnila in spremenila. Pavle Zidar se je razvil v enega najboljših povojnih pripovednikov, Miško Kranjec je poleg tega, da nadaljuje s tematiko NOB, ponovno našel skoraj izgubljeni motiv malega človeka, zemlje in življenja na njej (*Mladost v močvirju*, *Ukradena ljubezen*). Ignac Koprivec je s svojo kroniko *Pot ne pelje v dolino* značilno dopolnil podobo povojne slovenske vase. Kljub temu pa je Kudělčkov prikaz še vedno dragocen, saj bo marsikateremu tujih bralcev utrl pot do slovenske književnosti.

Sestavek *Slovinská dramatika v poválečnim dvacetiletí* (Slovanský přehled 1966, str. 157—163) ima enak namen kot prikaz proze: dati prerez slovenskega dramskega ustvarjanja po vojni. Temu pridružuje avtor še kratek pregled povojnega gledališkega življenja in oris repertoarne politike slovenskih odrov ter različnih pogledov na vlogo in poslanstvo gledališča, ki so dosegli svoj polemični vrhunec ob uprizoritvi Cankarjevega *Pohujšanja v dolini Šentilforjanski*. Iz kratke, pretežno informativno pisane razprave si oglejmo le nekaj misli.

Kudělka ugotavlja, da se slovenska dramatika, kakor sploh vse slovensko kulturno življenje, razvija z izredno intenzivnostjo; kljub temu pa Čehi o njej vedo le malo ali nič. Zveze med slovenskim in češkim gledališčem, v preteklosti tesne in žive, so se kmalu po vojni pretrgale in se vse doslej niso obnovile. Tako so uprizoritve Borovih *Raztrgancev*, Cankarjeve drame *Za narodov blagor* in drame Mire Miheličeve *Svet brez sovraštva* na čeških odrih ostale osamljen pojav, čeprav bi sodobna slovenska dramatika zaslužila pozornost čeških gledališč. Po podrobnejši analizi važnejših povojnih dramskih tekstov pa prihaja avtor do sklepa, da je tematika slovenskih dram večinoma talko specifično slovenska, da so zaradi tega skoraj neprevedljive in jih je le težko predstaviti v drugačno okolje. Verjetno je to eden od vzrokov za to, da se kljub visoki kvaliteti niso mogle uveljaviti na tujih odrih.

Gotovo najzanimivejši in najpomembnejši od vseh štirih člankov je pregled povojne slovenske literarne zgodovine (*Studium dějin slovinské literatury v poválečném dvacetiletí*, Slavia 1966, str 472—494). Tudi za nas Slovence, saj moramo resnici na ljubo priznati, da doslej še nismo pripravili obširnega pregleda za zadnjih dvajset let razvoja te znanstvene panoge. V Kmečevem *Kratkem pregledu slovenske literarnozgodovinske dejavnosti* (Lirika, epika, dramatika, 1965) je povojno obdobje le del bežnega orisa slovenske literarne zgodovine od njenih začetkov do danes. Tudi s kritiki mi se, vsaj kar se literarnozgodovinskih študij tiče, ne moremo preveč pohvaliti. Marsikatero pomembno in dobro delo ostane v kritiki neopaženo. Vedno znova ugotavljamo, da se kljub Levstikovemu optimističnemu »Bog živi kritiko!« ta pri nas (z nekaterimi častnimi izjemami) ni mogla prav ukoreniniti. Težko je namreč biti pravičen kritik, prav tako pa je težko biti pravičen kritičnik. Zato kritiko vedno bolj spremljajo oziroma zamenjujejo polemika, ki sicer tudi daje določeno (včasih žal popačeno) sliko obravnavanega dela, ali pa poročila, v katerih avtorji delo predstavijo in se omejuje na nekaj splošnih kritičnih pripomb. Nekaj dobrih kritik, nekaj polemičnih zapisov in precej poročil, to je bilo poleg literarnozgodovinskih del samih ter študije Janka Kosa *Funkcije in disfunkcije slovenske literarne zgodovine* (Perspektive 1961/62) vse, kar je imel avtor pri sestavljanju tega pregleda na razpolago.

Najenostavnejši (ne pa tudi najboljši) način, ki se pri sestavljanju takega pregleda ponuja, je kronološki opis in vrednotenje del posameznih literarnih zgodovinarjev. Kudělka se je temu načinu srečno izognil; odločil se je razporediti povojna literarnozgodovinska raziskovanja po obdobjih in osebnostih, ki jih ta obravnavajo. Ta metoda ima več prednosti. Na enem mestu je zbrana najnovejša literatura za posamezna obdobja, ki ni omejena le na knjižne izdaje, temveč vključuje tudi važnejše razprave v revijah in časopisih. Poleg tega je zanesljiv kazalec zanimanja slovenskih literarnih

zgodovinarjev za posamezne dobe. Razen nekaterih izjem je novejša slovenska slovstvena zgodovina usmerjena predvsem v raziskovanje 19. in 20. stoletja, pri tem pa so posamezna obdobja dokaj neenakomerno obdelana. In končno odkriva tudi razpon raziskovanja oziroma ožjo specializacijo posameznih literarnih zgodovinarjev ter soočuje različne poglede in metode pri obravnavanju istih problemov.

Najnovejše obdobje slovenske literarne zgodovine se po avtorjevem mnenju poučava z občudovanja vrednim številom knjižnih izdaj ter prav tako bogato bero razprav in študij v revijah. Svoj delež so prispevali raziskovalci različnih generacij in nazorov, zato je razumljivo, da se dela med seboj razlikujejo po metodični plati in po načinu gledanja na posamezne probleme. Zastopane so skoraj vse smeri od tradicionalnega pozitivizma pa do strukturalističnih poskusov. Ta metodološka pestrost, ki sicer varuje slovensko literarno zgodovino pred šablono, pa je skorajda nedopustna pri skupnih izdajah, kot je to npr. Matičina *Zgodovina slovenskega slovstva*. Deleži posameznih avtorjev se po načinu obravnavanja med seboj tako ločijo, da je to sicer dobremu delu v precejšnji škodo. Kljub temu pa smo Slovenci prav s to zgodovino in kritično izdajo del slovenskih klasikov dobili solidne temelje za nadaljnja literarnozgodovinska raziskovanja.

Obširnejši del razprave obsega analiza najvažnejših literarnozgodovinskih monografij in študij, napisanih po letu 1945. Pisec na kratko (največkrat le z imenom in rojstno letnico) predstavi avtorja, vso pozornost posveti delu samem. Bralca seznanja s problematiko dela, nato z metodo, ki jo je avtor pri svojem delu uporabljal. Opozarja na nove poglede in dognanja, prav tako tudi na morebitne sporne trditve. Pri tem se ne zanaša le na lastno sodbo, ampak upošteva in v bibliografiji pod črto tudi citira kritike in polemiko o posameznih delih. Tako spremlja slovensko slovstveno zgodovino od Slodnjakove monografije o Prešernu preko Bernikove *Lirike Simona Jenka*, Patemujevih *Estetskih osnov Levstikove literarne kritike*, Pogačnikove študije *Stritarjev literarni nazor*, Pirjevčeve *Ivan Cankar in evropska literatura* do Zadravčeve knjige o Mišku Kranjcu. Naštela sem nekaj del, ki jih je avtor obširneje analiziral. Ta pregled literarne zgodovine po posameznih obdobjih in njihovih najvažnejših predstavnikih je dopolnjen še s krajšimi oznakami ostalih monografij ter študij in člankov v revijah in zbornikih. Zahtevno gradiivo je avtor tako skrbno zbral in uredil, da skoraj ni kaj popraviti ali dodajati. Popravim naj le nekaj manjših spodrsrljajev v opombah in bibliografiji pod črto. *Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev*, ki jih izdaja DZS, so začela izhajati že leta 1946 (Kosovel, Aškerc), ne pa šele na začetku 50. let, kot to navaja avtor. Cankarjeva *Izbrana dela* pod uredništvom Borisa Merharja so izšla v desetih in ne v devetnajstih zvezkih; prva dva zvezka sta bila natisnjena leta 1951 ob štiristoletnici slovenske knjige. Kreftova knjiga *Dr. France Prešeren* (1951, s sicer obširnim uvodom) ni literarnozgodovinska študija, ampak filmski scenarij. Pač pa je literarnozgodovinski esej istoimenska knjižica Josipa Vidmarja (*Dr. France Prešeren*, 1954), ki jo avtor navaja z nepopolnim naslovom. Šesti zvezek Matičine zgodovine (književnost med dvema vojnama) doslej še ni izšel. Med našteto literaturo pogrešimo knjižico Joža Mahničiča *Oton Župančič* (1955), ob navedbi Petretovih del o ekspresionizmu pa študijo *Der slovenische Expressionismus*, objavljeno leta 1956 v reviji *Die Welt der Slaven*.

Hermína Jug

DOKUMENT O MOREBITNI PAVLOVI NAMESTITVI NA LJUBLJANSKI UNIVERZI

V spominskih člankih in nekaterih razpravah o življenju in delu slovensko-madžarskega kulturnega posredovalca dr. Avgusta Pavla (1886—1946) se predvsem na madžarski strani — manj v slovenski publicistiki — večkrat omenja njegova načrtovana, a neuresničena zaposlitev leta 1920 na komaj ustanovljeni ljubljanski univerzi.

V biografskem prispevku za *Spominski zbornik Avgusta Pavla*, ki dejansko predstavlja zaključno številko 11. letnika njegove revije *Dunántuli szemle* (Prekdonavski obzornik) je Szemző Magda zapisala: »Vabili so ga (A. Pavla — priustavil F. Š.) na različna jugoslovanska delovna področja, on pa je po vrsti odklonil vse službe, ki so mu zagotavljale mnogo bolj bel in večji kos kruha od tistega, ki ga je bil deležen kot madžarski srednješolski profesor. 16. novembra 1920 mu je filozofska fakulteta ljubljan-